

Мüslüман Şehir Petersburg, Tarihi Rehber (Musulmanskiy Peterburg, İstorçeskiy Putevoditel - Jizn Musulman v Gorode na Neve i v Yego Okrestnostyah)

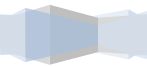
R. I. Bekkin, A. N. Tagirjanova

Moskva-S. Peterburg, Institut Afriki RAN, 2016, 640 s., ISBN: 978-5-9904994-0-5.

Alfina SİBGATULLİNA *

İki yüzyıl (1712-1918) Rusya İmparatorluğunun başkenti olan, tarihte Petrograd, Leningrad isimleri ile de anılan Sankt Petersburg şehri bugünlerde de Rusya Federasyonunun 'İkinci başkenti', 'Kültür başkenti', 'Kuzey başkenti' isimlerini taşımaktadır. Türklerin Deli Petro diye adlandırdıkları Rus çarı I. Pyotr tarafından XVIII yy. başında inşa edilen bu şehrin ilk taşları atıldığı günden ta bugünlere kadar uzanan zengin tarihinde Türk Müslüman nüfusun da büyük bir payı vardır. Fakat bu konu kapsamlı ve derin şekilde araştırılmadığına göre şehir tarihinde büyük bir eksiklik hissedilmekteydi. Tanıtımını

* Prof. Dr., Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü, Moskova, alfina2003@yandex.ru

yapmak istediğim kitap işte bu boşluğu doldurmakta ve okurlara gayet zengin ve ilginç bilgiler sunmaktadır. Yazarlar, orada doğup büyümüş, şehir tarihini ve kültürünü içten yaşamış iki değerli insan: Prof. Dr. Renat Bekkin ve araştırmacı yazar, ünlü Kazan Tatar alimlerinden Musa Carullah Bigi ve Prof.Dr. Gabderahman Tahircanov'ların aile mensuplarından muhterem Almira Hanım Tahircanova'dır.

Yazarlar kendileri, bir şehir rehberi, kılavuz gibi nitelendirseler de, kitap altı sene boyunca yoğun bir şekilde sürdürülen ilmi araştırmaların sonucudur, orada verilen küçük bir haber veya belgenin bile bulunması için ne kadar güç sarfedildiğini, şahısları, onların yaşadığı süreç ve yerlerini net olarak kaydetmek için kütüphane ve arşivlerde ne kadar kaynak araştırması yapıldığını fakat bu tür çalışmalar yapan tarihçiler farkedebilir. Çünkü eserde verilen belgelerin, resimlerin çoğunluğu gün ışığına ilk defa çıkarılmakta ve Rus tarihi ile bağlantılı olarak anlatılmaktadır.

Petersburg'taki ilk Müslüman kasabasının temelini şehir inşaatı için İdil Ural boylarından getirilen Tatar ve Başkurd işçiler ve ustalar, kurumacı askerler atmıştır. Şehir inşaatına katılan 1695-1696 Azak savaşında esir düşen Osmanlı askerlerinin de burada bulunması çok ilginçtir. Genel olarak Deli Petro bu şehrin kurulması için insan gücünü Rusya'nın iç kısımlarından, Ortodoks olmayan tabakadan getirtmiş. Acımasız hayat ve iklim şartlarında çalışan işçilerin evlerine geri dönme ihtimali bulunmayıp, orada hayatlarını yitiren işçilerin yerine daima yeni kabileler gönderilmiş, bu yüzden Petersburg'un insan kemikleri üzerine kurulduğu hakkında halk dilinde dolaşan sözler boş laflar değildir. Artık 1716 yılından itibaren şehir haritasında Tatar Kasabası, Tatar Pazarı gibi yerler peyda olmuş, fakat sonra onlar başka yerlere taşındığı için, yavaşça haritadan silinmiş, bugün ancak Tatar sokağı, Tatar yokuşu gibi yer adları kalmıştır. İşte yazarlar bu unutulmuş yer adlarını, adresleri yenileyerek, tarihi olayları canlandırarak okurlarını geçmişe götürmektedirler.

Müslüman Petersburg'un ünlü sembolü yekta bir mimarlık örneği olan camisidir, elbette. Kitapta onun hakkında ilginç belgelere ulaşıyoruz:1910 lı yıllarında yapıldığı bilinen bu caminin tarihçesi 1798 yılına kadar uzanmaktaymış. Beş yüz Müslüman asker, kendileri için özel bir ibadethane yapılması ve Müslüman mezarlığı bulundurulması için yer ve izin isteyerek bir dilekçe yazmış ve Rus İmparatoru I. Pavel'e müracaatta bulunmuşlar, fakat çeşitli nedenlerden dolayı izin alamamışlar. İbadetlerini ve bayramlarını şehir Müslümanları uzun süre kiralı binalarda yapmışlar. Sonra 1861, 1867,1881 yıllarında da cami için Rus çarına başvurular yapılsa da, bu çabalar suya düşmüş. Ancak 1904 yılında Buhara emiri Seyid Abdulahat Han'ın İmparator II. Nikolay ile görüşmesinden sonra başkentte yaşayan Müslümanlar için arsa verilmiş ve cami inşası için halktan para toplama işi başlamıştır. Caminin mimarları N.Vasilyev, Fon Gogen, S.Kreçinskiy hakkında kitapta geniş belge verilmiş. 1910 yılının 3. Şubatında Buhara Emiri, Hive emiri, Rusya müftüsü M. Sultanov ve başka birçok ünlü kişiler katılımıyla cami inşaatına ilk taş atma töreni yapılmış. Cami açılışı ise 1913 yılı 21 Şubatında

Çar Romanovlar sülalesinin 300.yıldönemi dolayısıyla gerçekleşmiş. 1917 Bolşevik devriminden sonra bu camide Musa Carullah Bigi imamlık yapmış.

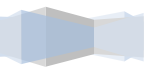
Petersburg'un diğer imamlarından Ataullah Bayazitov'un kaleme aldığı '*Ernest Renan'a Reddiye*' eseri İslam tarihinde önem taşımakta, yayınlanadığı *Nur* gazetesi ise Petersburg Tatar Müslümanlarının değerli bir organı olmuştur. Bunun dışında Abdurreşid İbrahimov'un 1906-1907 yıllarında çıkardığı *Ülfet* gazetesi, Rus dilinde basılan *Müslüman Gazetesi*, '*Müslümanlık Dünyasında* adlı gazete ve mecmualar hakkındaki materyaller de kitapta önemli yer tutmaktadır. Kırım Tatar murzası İlyas Boraganskiy tarafından 1893 yılında açılan Müslüman matbaası, Rusya Bilimler Akademisi basımevinde 1787 yılında Rusya'da ilk olarak basılan Kuran-ı Kerim hakkında ayrıntılı belgeler verilmiş. Şehirde bulunan Tatar mezarlığının, Müslüman Mahallelerin, Hayriye cemiyetlerinin, yetimhanelerin tarihçeleri de net belgelerle aydınlatılmıştır.

Hızlı Osman mushafı, *Mushaf-ı Osman* (Semerkand Kûfi Kuranı) olarak bilinen ve üzerinde kan lekeleri, onu okurken 656 yılında katledilen Halife Hz. Osman'a ait olduğu iddia edilen bir Kuran-ı Kerim nüshasının tarihçesi de Petersburg şehri ile bağlantılıdır. Dünyadaki en eski mushaflardan sayılmakta olan bu nüsha Petersburg İmparatorluk kütüphanesine 1868 yılında Rus ordusunun Semerkand'ı fethetmesi esnasında ele düşürüldükten sonra getirilmiş ve 1870 yılından 1918 yılına kadar Petersburg'ta kalmış, sonra Ufa şehrine nakledilmiş, 1921 yılında Taşkent'e gönderilmiştir.

Rus-Osmanlı savaşı sonrası 1878 yılında Berlin'de imzalanan barış anlaşmasına göre Bulgaristan topraklarında bulunan Osmanlı kaleleri yıktırılmış, ve oradaki birçok mermer levhalar Rusya'ya getirilmiştir. Kitapta onlardan yedi tanesinin Petersburg Milli kütüphanesinde saklandığı hakkında haber verilmektedir. Bu kütüphaneye 1859'da imam Şamil'in gelmesi ve kendi eliyle misafir defterine yazdığı yazı da dikkate şayandır. Umumen, kitapta imam Şamil'in Petersburg'a gelişi hakkında ilginç anekdotlar vardır.

Rusya'nın ünlü hapisanesi olan Petorpavel kalesinde mahpus yatan Rus idaresine karşı baş kaldıran Müslümanlardan Batırşah ve Murat Molla, son Rus Çarı II. Nikolay'ın arabacılığını yapan Safiullah ve Lenin'in özel şöförü olan oğlu Veli Burnaşevler, Petersburg Üniversitesinde öğretim üyeliği yapan ilk Müslüman hocalar özel olarak anlatılmaktadır. Müslüman tüccarların açtığı Buhara mağazası, Asya eşyaları mağazası gibi satış yerleri, restoran ve lokantalar, otel ve eğlence yerleri de adresleri, eski resimleriyle birlikte okur tarafından keşfedilecektir.

Genel olarak kitap üç bölümden oluşmakta ve Petersburg'ta ve çevresinde bulunan Müslümanlarla ilgili tarihi yerleri gezmek için onsekiz rota belirlenmektedir. Bu yollardan geçerken okur Müslüman Tatar camiasının kuruluşunu, gelişmesini, gündelik hayatını izlemekte, kendi aralarındaki sorunları ve özelliklerini görmektedir. Tatarlar dışında Petersburg'ta yaşayan diğer Arap, İranlı, Osmanlı,

Kafkasyalı Müslümanlardan, Kırgız, Başkurt Türklerinden de bahsedilmektedir. Yazarlar, Müslüman nüfusunun Sovyet döneminin ilk yıllarında buralardan çekilmesini ve Orta Asya, Dağıstan, Azerbeycan, Kazakistan gibi Müslüman halkların toplu oturduğu yerlere taşınmasını vurgulamaktadır. Çok milletli, çok dinli, özel bir kültüre sahip şehir Petersburg hakkında detaylı araştırma sonucu yazılan bu kitap hem tarihçi akademisyenlerin, hem sıradan okurların ilgisini çekecek şekilde, özel koleksiyonlardan alınan eski fotoğraflar, resim ve haritalarla, nadir kitaplardan verilen alıntılarla denetlenerek basılmış. Hem dış görünüşü hem mündericesi gayet renkli olan bu kitabın zevkle okunacağında şüphemiz yoktur.

Eserin yakın arada Türkçeye aktarılması da beklenmektedir.

